

Hoja Ahmet Ýasawy

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Hoja Ahmet Ýasawy HOCA AHMED YESEVI

Batı Türkistan'ın Sayram şehrinde doğmuş ve tasavvufi marifetleri Buhara muhitinde edinmiş bulunan Hoca Ahmed Yesevî, tarikat kurucusu, şair ve din büyüğü olarak Türk dünyasının manevî hayatını etkilemiş nâdir kişilerdendir. Bilhassa Sır-derya çevresinde, Taşkent dolaylarında, Seyhun ötelerindeki bozkırlarda yaşayan köylü ve göçebe Türklerin kendisine ve onun tasavvufi tarikatı Yesevîliğe olan tutkunluklarından ötürü, tarihî şahsiyeti efsaneler altında gizlendi, kimliği menkıbelere karıştı.

Hayati hakkında bilgilerimiz çok azdır, hakkındaki menkıbeler ise cildler dolduracak zenginliktedir. Kendisini bugün bile Şeyh Ahmed Yesevî'ye ve Yesevîliğe mensup sayan halk zümreleri Orta Asya'da mevcuttur. Tunceli çevresinde yaşayan bir kısım Şii Türk halkı bunların Anadolu'da kardeşleridir.

Ahmed Yesevi, İbrahim adında bir şeyh olan babasını yedi yaşında iken kaybetti. Ablasıyla birlikte, Türk geleneğinin Oğuz Han'ın başkenti olarak gösterdiği Yesi şehrine göçtüler. Burada ilk tasavvuf terbiyesini Arslan Babadan aldı. Sonra Buhara'ya giderek zamanın en büyük âlim ve mutasavvıflarından ders gördü. Çağının en meşhur sofisi Şeyh Yusuf-ı Hemedani'nin müridi olarak, onun muhabbetini kazandı, Nitekim şeyhi öldükten bir müddet sonra onun postuna da geçti Sonra Yusuf-ı Hemedani' nin eski bir işaretini hatırlayarak Yesiye döndü, ölünceye kadar orada yaşadı. Tesirleri büyük oldu. Göçebeler gibi şehir halklarını ve okumuşları da manevî nüfuzu altına aldı.

Halis göçebe Türkmen muhitinde bu ulu Yeseviye tarikatı, beklenmeyecek hızla yayıldı, Seyhun kıyılarından Hârzem bozkırlarına, Asya sahralarına ulaştı. Moğol istilâsı ile Horasan, İran, Azerbaycan Türkleri arasına geçti. İlk fetihlerle birlikte Alp-erenler, Horasan Erenleri olarak

Anadolu'ya girdi. 13. yüzyıl içinde Anadolu'da görülmeye başlayan Bektaşîlik, Babaîlik, Haydarîlik hep o millî Yesevîlik tarikatından çıkmış kollardır. İleride Yunus Emre'nin gaybdan gönderilmiş mürşidi sayılacak olan Hacı Bektaş ile aynı zamanda dinî destan kahramanı olan Sarı Saltuk, sonra Anadolu Ahiliğinin, pirî-mürşidi sayılan Ahi Evren, Osman Gazi'nin ermiş kayınbabası Ede-Balı, Orhangazi'nin mürşidi Geyikli Baba ve daha niceleri... Ahmed Yesevî'nin Anadolu'ya, manevî fetihler için yolladığı, menkıbelerle destekli gerçekler hâlinde söylenen müritleri, akıncıları, halifeleridir.

Meselâ İslâmî destanlar arasında yer alan Saltuk-name'de, Anadolu ve Rumeli'de bütün Türkistan ve Turan'ın hatta bütün İslâm âleminin şaşılacak bütünlük ile birleştirileceği görülecektir. Anadolu fethinin manevî tasarımını yapan Ahmet Yesevi'nin nurlu çehresi, bu tabloda elbet görülmektedir. Hoca Ahmed, inandığı fikirleri yaşayan bir mürşitti. Tanrı vb Peygambere büyük aşkla bağlı olduğu gibi soy ahlâkının yiğitlik, vefa, doğruluk hasletlerini de ruhuna kılavuz edinmiştir. Ömrü boyunca günah işlemek, yalan söylememek, hata etmemek gayreti göstermiştir.

Hazret-i Muhammed'e tutkunluğu dolayısıyla onun yaşadığı yıllardan fazla yaşamak istemediği söylenir. Peygamber, 63 yaşında vefat ettiğine göre, o da 63 yaşma gelince kendisine yer altında bir hücre kazdırmış, kalan ömrünü, günsüz güneşsiz, orada tamamlamıştır.

120 yıl yaşadığı rivayet edilen Ahmed Yesevi'ye bugün de Türkistan'ın manevî büyüğü anlamına Hazret-i Türkistan derler. Mevlâna'ya, Anadolu'nun büyüğü anlamına: Hazret-i Rûm denildiği gibi. Yesevi'nin Türkistan'daki camii üzerinde şu ayet yazılıdır: *"Gaybın anahtarı O'ndadır. O'ndan başka kimse bilmez."*

Ahmet Yesevî tasavvufun, nefsi körletmek, tevazu, dünya malını hor görmek, soy ve din gözetmeksizin bütün insanları eşit saymak gibi yüksek görüşlerini, aklı ve fiiliyle benimsemiş, dervişliğin, kanaatin, fazilet ve değerini, dinî ahlâkî öğütleri, peygamber ve evlâdına olan muhabbetini, dünya

zevklerine düşkünlüğün zararlarını, Hikmetler nasihatlar hâlinde, mantık gücü ve îman kuvvetiyle yaymıştı. Samimî inanç ve davranışlarına hayran olan halk, ona çok bağlandı. Dünyada ve ahrette azîz saydı. Onu erenler katma çıkarıp şanına efsaneler donattı. Anadolu ve Türkistan evliyaları Hoca Ahmed'i Pir saydılar.

Öldükten 200 yıl sonra bile şöhreti ne kadar büyük olmalı ki, Timur Han, onun Yesi'deki mezarı üstüne, mimarlık şaheseri bir türbe yaptırmak lüzumunu duydu. Türbe, cami ve hânıkah'tan ibaret Yesevî makamı, hem din hem sanat abidesi olarak, bugün de Türkistan'ın en kutsal ziyaret yerlerindedir.

Ahmed Yesevi'ye ait olduğu söylenen "Divan-ı Hikmet" adlı bir eser mevcuttur. Ancak, bu divanda toplanan Hikmetlerin bir kısmı Ahmed Yesevi'nin olsa bile, zamanla türlü Yesevî dervişlerine ait parçaların o kitapta toplandığı, dil ve anlatış farklarından anlaşılmaktadır. Zaten ellerdeki en eski Divan-ı Hikmet yazmaları 17. yüzyıldan önceye gitmemektedir. Bu bakımdan onların 12. asırda yazılmış hikmetlerin tıpkısı olduğunu söylemek de zordur. Zaten Ahmed Yesevî şairlik iddiasında değildir. Yalnız, fikir ve duygularım halka daha iyi öğretebilmek için manzum hikmetler tarzını seçmiştir. Dervişleri ve halifeleri de yüzyıllar boyunca onun izinden giderek benzer parçalar yazmışlardır. Divan-ı Hikmet'e Yesevî tarikatı mensuplarının ortak eseri gözüyle bakılabilir.

Divan-ı Hikmet'teki parçaları dilber ve şarabı ögen öteki şiirlerden ayırdedebilmek için Hoca Ahmed'in bu manzumelerine Hikmet adı verilmiştir. Bunların çoğu kuru öğretici mahiyette lirizm ve heyecandan uzak parçalardır. Biçim yönünden Hikmetler: a) Türk nazım birimi olan dörtlüklerden kurulmuş Koşma nazım şekli ile; b) hece vezniyle (çoğu 4+4+4-12, bazen 4+3=7 kalıbiyle; c) Halk şiirinde çok görülen, redifle pekiştirilmiş yarım kafiyeler çok kullanılarak; ç) Arapça ve Farsçanın biraz karıştığı fakat sade bir Doğu Türkçesi ile yazılmışlardır. Ancak gazel ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış Hikmetler de az değildir.

Muhteva yönünden Hikmetlerin fikir ve duygu tarafı kuvvetli

ama coşkunluk ve lirizm yönü eksiktir. Fikir olarak, şeriat ve tarikat görüşlerini birbirlerine zıt düşürmemiş, bunları kaynaştırmıştır. Dinde hoca, tasavvufta evliya sayılışının bir sebebi de budur.

Bilhassa Özbek ve Kazak Türkleri arasında tutunan ve türlü kılıklar altında Türk dünyasına (Anadolu'ya da) yayılmış olan Yesevilikte, İslâmiyetin ve tasavvufun eski Türk boy ve soy gelenekleri ile sımsıkı kaynaştığı, az da olsa Şamanlık ve Budizm'den bazı esintilerin tarikat kalıbına döküldüğü görülmektedir.

Dergâhta kadın ve erkeklerin birlikte zikretmeleri, sığırların kurban edilmesi Yesevilikte yadırganan şeyler değildir. Ayrıca kötülerin hayvan şekline sokulacağı, iyilerin türlü kuşlar biçimlerine girerek uçacakları gibi bazı söylenti inanışlar da şüphesiz bazı eski kültürlerden sızıp gelmiş olsa gerektir. Ahmed Yesevî, hem yüksek şahsiyeti, hem büyük teşkilâtçılığı, hem de Hikmetleri ile Türklük dünyasının her tarafına, dolaylı veya açık tesirleri görülmüş nâdir büyüklerimizden biridir.

(Aşağıdaki hikmette, veli şairin hayatını ve samimi inancını anlatmakta söylemekte ve bilhassa 63 yaşında ölen Peygamber Efendimizden daha fazla yaşamayı, sevgisine aykırı bulduğu için o yaşta yer altına girişini hikâye etmektedir.)

HİKMET

*Ol Kadirim kudret birlen nazar kıldı
Hurrem bolup yir astıga kirdim muna
Garip bendeng bu dünyadan güzer kıldı
Mahrem bolup yir astıga kirdim muna*

Zâkir bolup, şâkir bolup Hak'nı taptım
Şiyda bolup, rüsva bolup candın öttim
Andın songra vahdet meydin katre tattım
Hemdem bolup yir astıga kirdim muna

Altmış üçke yaşım yitti bir künçe yok
Vâ-dirigâ, Hak'nı tapmay könglüm sınık

Yir üstide, sultân min tip, boldum uluk
Pür gam bolup yir astıga kirdim muna

Başım tofrak, cismin tofrak, özüm tofrak
Köydüm yandım, bola'Imadım hergiz afak
Hak vaslıga yiter min tip ruhum müştak
Şemnem bölüp yir astığa kirdim men.

(Ahmet Yesevî; Divan-ı Hikmet)

Günümüz Türkçesiyle:

[i]Benim Tanrım Kudret ile bir baktı
Mesut olup yer altına girdim işte
Garip kulun bu dünyadan geçti gitti
Sırdaş olup yer altına girdim işte.

Zikrederek, şükrederek Hakk'ı buldum
Âşık olup, kınanarak candan geçtim
Ondan sonra "teklik" içkisinden bir damla tatdım.
Peygamber'e yoldaş olup yer altına girdim işte.

Yaşım altmış üçe yetti, bir gün yaşamamış gibiyim
Ah yazık! Tanrı'ya varmayan gönlüm kırık
Yeryüzünde "sultanım" diye ululanırken
Gamla dolup yer altına girdim işte.

Başım toprak, cismim toprak, özüm toprak
Yandım yakıldım da yine tertemiz olamadım
Tanrı'ya kavuşacağım diyen ruhum özlem içinde
Şebnem olup yer altına girdim işte.[/i!]

<http://akincilardergisi.com/dergi/19937.html> Taryhy şahslar